

INDIKÁTORY UDRŽATEĽNÉHO CESTOVNÉHO RUCHU V REGIONÁLNO M ROZVOJI

Matúš Marciš

ABSTRACT

Development of tourism in region cannot be isolated, but it has to be in accordance with the principles of sustainable development. Effects of tourism on sustainable development in region could be quantified using the indicators of sustainable tourism development. Indicators of sustainable tourism development provide information on understanding the relationship between the impact of tourism on cultural and natural resources on which tourism depends. The aim of the article is to examine the approaches to the definition of sustainable tourism indicators and to propose a system of sustainable tourism indicators in the regions of Slovakia. We have suggested a system consisted of 60 sustainable tourism indicators.

KEY WORDS

Indicators of sustainable tourism development. Regional development. Sustainable tourism.

JEL CLASSIFICATION

L83, R11.

ÚVOD

Cestovný ruch pokladáme za sektor národného hospodárstva, na ktorého rozvoji sú zainteresované viaceré odvetvia, stimuluje ich rozvoj a ovplyvňuje zlepšovanie konkurencieschopnosti nielen regiónov, ale aj štátov. Rozvoj cestovného ruchu nemôže byť samoučelný ale musí byť v súlade s princípmi udržateľného rozvoja. Koncepcia udržateľného rozvoja je súčasťou plánovania na národnej, regionálnej i miestnej úrovni. Vplyv udržateľného cestovného ruchu na regionálny rozvoj je možné preskúmať indikátormi udržateľného cestovného ruchu. Indikátory objasňujú vzťahy medzi rozvojom udržateľného cestovného ruchu a regionálnym rozvojom.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Pri udržateľnom rozvoji ide o dlhodobý, cielený a komplexný postup budovania sociálneho, ekonomického, inštitucionálneho a ekologického prostredia na všetkých úrovniach - globálnej, národnej, regionálnej, miestnej (Hronec et al., 2012, s. 317). Význam regionálneho rozvoja v kontexte udržateľného rozvoja chápe Križanová (2012, s. 50) ako dlhodobú integráciu aspektov ochrany a racionálneho využívania prírodných zdrojov a chránených oblastí. Podľa Oreského (In Švedová, 2013) regionálny rozvoj predstavuje pozitívne kvalitatívne zmeny vo vývoji regiónu, pričom nejde o kvantitatívny rast ale o kvalitatívnu zmenu štruktúry, ktorá vyjadruje dynamiku regiónu. Zahŕňa viaceré oblasti vrátane ekonomickej, environmentálnej a sociálnej politiky.

Udržateľný rozvoj cestovného ruchu vychádza z koncepcie udržateľného rozvoja (Hronec et al., 2012, s. 317), je aplikáciou princípov udržateľnosti v cestovnom ruchu so sociálnymi, environmentálnymi, ekonomickými a kultúrnymi dôsledkami, pričom koncepcia udržateľného rozvoja je oveľa staršia a zahŕňa všetky aspekty interakcie človeka s prostredím zeme (Hall In Kučerová, 2015, s. 20). Udržateľný rozvoj cestovného ruchu má zabezpečiť nielen uspokojovanie potrieb súčasných návštevníkov v cestovnom ruchu a rezidentov, ale aj ochranu a zachovanie príležitostí pre budúcnosť (Kučerová, 1999, s. 17). V súvislosti s cestovným ruchom udržateľnosť znamená obmedzenie využívania neobnoviteľných zdrojov za účelom účasti na cestovnom ruchu, primerané využívanie obnoviteľných zdrojov a minimalizovanie negatívnych vplyvov cestovného ruchu na cieľové miesto (Fischer, 2014, s. 9). Udržateľný cestovný ruch nemôžeme vnímať ako stabilný prvok, ale ako flexibilnú a adaptabilnú koncepciu, ktorá zahŕňa viaceré oblasti cestovného ruchu v závislosti od osobitostí miestnych podmienok (Hunter In Harris, Griffin Williams, 2002, s. 11).

1.1 Princípy udržateľného rozvoja cestovného ruchu

Princípy udržateľného rozvoja cestovného ruchu sa zameriavajú viac na procesy ako na výsledky. Popisujú možnosti dosiahnutia udržateľného rozvoja cestovného ruchu a neporovnávajú výlučne udržateľné od neudržateľného (Swarbrooke, 1999, s. 14). Ako uvádza Global Tourism (In Závadná, 2015, s. 31) udržateľný cestovný ruch stojí na troch princípoch, a to na: (a) ochrane zdrojov, nielen prírodných ale aj ekonomických, sociálnych a kultúrnych, (b) budúcnosti ďalších generácií, ktoré môžu využívať zdroje, príležitosti a možnosť v rovnakej miere ako súčasné generácie, (c) spravodlivosti, ktorá zahŕňa rozdeľovanie ekonomických, sociálnych, kultúrnych a environmentálnych úžitkov a nákladov. Hall (In

Kučerová, 2015, s. 21) člení princípy udržateľného rozvoja cestovného ruchu na spoločenské, ekonomické a environmentálne. Spoločenské princípy zahŕňajú napr. výhody pre miestnych obyvateľov, spoluúčasť na rozvoji cestovného ruchu, vzdelávanie, zdravie a kvalitu života, spokojnosť návštevníkov, medzigeneračnú rovnosť a rovnosť príležitostí. Ekonomické princípy sú zamerané na príjmy rezidentov, ekonomickú životaschopnosť cestovného ruchu a podnikov cestovného ruchu, rast životnej úrovne rezidentov a stabilné príjmy. Environmentálne princípy obsahujú zachovanie a rozšírenie biodiverzity, minimalizovanie spotreby prírodných zdrojov, obmedzovanie tvorby odpadov a ochranu kultúrneho dedičstva.

1.2 Indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu

Princípy udržateľného cestovného ruchu sa aplikujú vo viacerých formách cestovného ruchu, ktoré dodržiavajú zásady udržateľného rozvoja iba v obmedzenej miere, resp. sú zamerané na niektorú z oblastí udržateľného rozvoja (ekonomickú, sociálnu alebo environmentálnu). Je pre to potrebné určiť nástroje, ktoré identifikujú a kvantifikujú vplyv cestovného ruchu na udržateľný rozvoj regiónu a umožnia transformáciu princípov udržateľného rozvoja v cestovnom ruchu z abstraktného – teoretického chápania na praktické využitie (Torres-Delgado et al., 2014, s. 123).

Meranie vplyvu cestovného ruchu na udržateľný rozvoj regiónov je možné kvantifikovať pomocou vybraných indikátorov (Závodná, 2015, s. 73), napriek tomu je metodika hodnotenia udržateľného rozvoja cestovného ruchu nejednotná. Indikátory udržateľného cestovného ruchu zahŕňajú skupinu ukazovateľov, ktoré poskytujú informácie na pochopenie vzťahov medzi vplyvmi cestovného ruchu na kultúrne a prírodné zdroje, na ktorých je cestovný ruch závislý (UNWTO, 2004). Indikátory udržateľného cestovného ruchu sa používajú na multidimenzionálne hodnotenie udržateľnosti cieľových miest (Blancas et al., 2015, s. 39).

Svetová organizácia cestovného ruchu (UNWTO, 2004) definovala 13 oblastí skúmania rozvoja cestovného ruchu a ich indikátory, ktoré sú súčasťou hodnotenia udržateľného cestovného ruchu, a to prínos miestnym obyvateľom, udržateľnosť kultúrnych zdrojov, spoluúčasť miestnych obyvateľov na rozvoji cestovného ruchu, spokojnosť návštevníkov, zdravie a bezpečnosť, ekonomické prínosy, ochrana prírodných zdrojov, riadenie obmedzených zdrojov, minimalizovanie negatívnych vplyvov cestovného ruchu, kontrola rozvoja cestovného ruchu, plánovanie v cieľovom mieste, tvorba produktov a udržateľnosť služieb cestovného ruchu.

Indikátory sú nástrojom skúmania vplyvu cestovného ruchu na udržateľný rozvoj a je možné ich aplikovať vo všetkých typoch cieľových miest cestovného ruchu a úrovniach plánovania rozvoja cestovného ruchu, či už ide o miestnu, regionálnu alebo národnú úroveň. Metodika vplyvu hodnotenia cestovného ruchu na udržateľný rozvoj závisí od cieľov skúmania, typu cieľového miesta, dostupnosti štatistických údajov a podobne (Blancas et al., 2015, s. 40). Praktická aplikácia indikátorov udržateľného cestovného ruchu sa primárne prispôsobuje cieľovému miestu.

2 CIEĽ A METÓDY

Cieľom state je preskúmať prístupy k vymedzeniu indikátorov udržateľného rozvoja cestovného ruchu a navrhnúť sústavu indikátorov udržateľného rozvoja cestovného ruchu v regiónoch na Slovensku. Prístupy k vymedzeniu indikátorov preskúmame štúdiom zahraničnej literatúry. Použijeme pritom vybrané teoretické metódy skúmania, a to abstrakciu, obsahovo-kauzálnu analýzu, analógiu, analýzu a syntézu, indukciu a dedukciu. Zameriame sa na ekonomickú, sociálnu a environmentálnu oblasť udržateľného rozvoja cestovného ruchu. Systém indikátorov navrhne na podmienky regiónov Slovenska - samosprávnych krajov.

3 VÝSLEDKY A DISKUSIA

Meraniu udržateľného rozvoja cestovného ruchu sa venujú napr. Choi a Sirakaya (2006), Blancas et al. (2010, 2011, 2015), Lozano-Oyola et al. (2012), Torres-Delgado et al. (2014). Prehľad autorov, skúmané oblasti udržateľného rozvoja cestovného ruchu a počet navrhovaných indikátorov uvádzame v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Prístupy k vymedzeniu indikátorov udržateľného rozvoja cestovného ruchu

Autor	Rok	Skúmané oblasti udržateľného rozvoja cestovného ruchu	Počet indikátorov
UNWTO	2004	13 oblastí udržateľného rozvoja cestovného ruchu	768
Choi, Sirakaya	2006	Ekonomická, sociálna, environmentálna, politická, kultúrna, technologická	125
Blancas et al.	2011	Ekonomická, sociálna, environmentálna	77
Lozano-Oyola et al.	2012	Ekonomická, sociálna, environmentálna	85
Šimková, Rybová	2012	Ekonomická, sociálna, environmentálna, kultúrna, politická, technologická	45
Torres-Delgado et al.	2014	Ekonomické, sociálna, environmentálna	26
Blancas et al.	2015	Ekonomická, sociálna, environmentálna	89

Prameň: Spracovanie podľa UNWTO (2004), Blancas et al. (2011, 2015); Lozano-Oyola et al. (2012), Šimková, Rybová (2012), Torres-Delgado et al. (2014).

Prístupy k vymedzeniu indikátorov udržateľného rozvoja cestovného ruchu skúmajú najmä ekonomickú, sociálnu a environmentálnu oblasť.

Indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu sme rozdelili podľa ich charakteru do troch oblastí, a to ekonomickej (21 indikátorov), sociálnej (22 indikátorov) a environmentálnej (17 indikátorov). Ekonomické indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu v regióne zachytáva tabuľka 2.

Tabuľka 2 Ekonomické indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu v regióne

Indikátor	Popis	Charakter	Zdroj údajov
Uspokojený dopyt	Počet návštevníkov v ubytovacích zariadeniach	Pozitívny	ŠU SR
	Priemerný počet prenocovaní	Pozitívny	ŠU SR
Tržby	Tržby ubytovacích zariadení	Pozitívny	ŠU SR
	Podiel tržieb ubytovacích zariadení na HDP regiónu	Pozitívny	ŠU SR
Zamestnanosť	Priama zamestnanosť v cestovnom ruchu (ubytovacie a pohostinské zariadenia)	Pozitívny	Prieskum
	Podiel priamej zamestnanosti v cestovnom ruchu na zamestnanosti regiónu	Pozitívny	
Nezamestnanosť	Úroveň nezamestnanosti v regióne	Negatívny	ŠU SR
	Podiel priamej zamestnanosti v cestovnom ruchu na nezamestnanosti regiónu	Pozitívny	Prepočet
Sezónnosť	Počet návštevníkov UZ v hlavnej sezóne / počet návštevníkov v mimosezónne	Pozitívny	ŠU SR
	Počet organizovaných podujatí mimosezónne	Pozitívny	Prieskum
Investície	Investície v cestovnom ruchu	Pozitívny	Prieskum
Mzdy	Priemerná mzda v odvetviach ubytovacích a stravovacích služieb	Pozitívny	ŠU SR
	Podiel ubytovacích zariadení hotelového typu na celkovom počte ubytovacích zariadení	Pozitívny	ŠU SR
Ponuka	Podiel pohostinských zariadení na 1 000 obyvateľov regiónu	Pozitívny	Prieskum
	Podiel návštevníkov na počet turistických informačných centier regiónu	Pozitívny	Prepočet
Informácie	Počet OOCR, existencia KOOCR	Pozitívny	Prieskum
	Podiel internetových pripojení v pevnej sieti na obyvateľa	Pozitívny	ŠU SR
Telekomunikácie	Podiel domácností s prístupom k počítaču	Pozitívny	ŠU SR
	Hustota železničných tratí /rozloha	Pozitívny	Prepočet
Doprava	Počet letísk /počet obyvateľov	Pozitívny	Prepočet
Konkurencieschopnosť cestovného ruchu	Priemerné využitie ubytovacích zariadení	Pozitívny	ŠU SR

Prameň: Spracované podľa UNWTO (2004), Blancas et al. (2011, 2015).

Sociálne indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu poskytujú informácie o pozitívach a negatívach vplyvu cestovného ruchu na návštevníkov a rezidentov regiónu. Sociálne indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu v regióne zachytáva tabuľka 3.

Tabuľka 3 Sociálne indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu v regióne

Indikátor	Popis	Charakter	Zdroj údajov
Spokojnosť rezidentov a návštevníkov	Spokojnosť rezidentov s rozvojom cestovného ruchu v regióne	Pozitívny	Kvalitatívny prieskum
	Spokojnosť návštevníkov s pomerom kvality a ceny v cestovnom ruchu	Pozitívny	
Zdravotná starostlivosť	Podiel lôžok v zdravotníckych zariadeniach na obyvateľa regiónu	Pozitívny	ŠU SR
	Podiel obyvateľov na počet lekární v regióne	Pozitívny	ŠU SR
Bezpečnosť	Podiel trestných činov na 1 000 obyvateľov	Negatívny	ŠU SR
Populácia	Podiel obyvateľov do 20 rokov	Pozitívny	ŠU SR
	Podiel obyvateľov nad 65 rokov	Negatívny	ŠU SR
Migrácia rezidentov	Migrácia rezidentov do iných regiónov na Slovensku	Negatívny	ŠU SR
	Migrácia rezidentov do zahraničia	Negatívny	ŠU SR
Vplyv cudzej kultúry	Podiel cudzincov na obyvateľov regiónu	Negatívny	ŠU SR
	Podiel zahraničných návštevníkov na počte obyvateľov	Negatívny	ŠU SR
Zachovanie kultúrneho dedičstva	Počet pamiatok zapísaných v UNESCO	Pozitívny	Prieskum
	Počet národných kultúrnych pamiatok	Pozitívny	Prieskum
Intenzita využitia kultúrnych pamiatok	(Počet návštevníkov/365)/ Počet kultúrnych pamiatok	Negatívny	Prepočet
Využívanie voľného času	Podiel športových zariadení na obyvateľa	Pozitívny	ŠU SR
	Podiel kultúrnych zariadení na obyvateľa	Pozitívny	ŠU SR
Vzdelanie	Podiel obyvateľov s dosiahnutím vysokoškolským vzdelaním	Pozitívny	ŠU SR
Kvalita života	Ukazovateľ kvality života rezidentov	Pozitívny	ŠU SR
Hluk	Vyrušovanie rezidentov	Negatívny	Kvalitatívny prieskum
	Vyrušovanie návštevníkov	Negatívny	Kvalitatívny prieskum
Rodová rovnosť	Podiel žien zamestnaných v ubytovacích a pohostinských zariadeniach	Pozitívny	ŠU SR
	Podiel žien zamestnaných v ubytovacích a pohostinských zariadeniach / podiel žien v ostatných odvetviach	Pozitívny	ŠU SR

Prameň: Vlastné spracovanie podľa UNWTO (2004), Blancas et al. (2011, 2015).

Identifikovanie sociálnych indikátorov udržateľného rozvoja cestovného ruchu vyžaduje kvantitatívne aj kvalitatívne údaje ako napr. na vyjadrenie spokojnosti návštevníkov a rezidentov, vyrušovanie rezidentov, hluk a kvalita života. Do sociálnej oblasti udržateľného

rozvoja cestovného ruchu sme zaradili aj ukazovatele vplyvu cudzej kultúry, zachovanie kultúrneho dedičstva a využívanie voľného času.

Environmentálna oblasť udržateľného rozvoja objasňuje vplyv cestovného ruchu na životné prostredie. Environmentálne indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu v regióne zachytáva tabuľka 4.

Tabuľka 4 Environmentálne indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu v regióne

Indikátor	Popis	Charakter	Zdroj údajov
Ochrana životného prostredia	Počet chránených území v regióne	Pozitívny	Prieskum
	Podiel chránených území na rozlohe regiónu	Pozitívny	Prieskum
Spotreba energií	Spotreba energií v zariadeniach cestovného ruchu	Negatívny	Prieskum
	Podiel spotreby z obnoviteľných zdrojov v zariadeniach cestovného ruchu	Pozitívny	Prieskum
Odpadové hospodárstvo	Produkcia odpadu	Negatívny	ŠU SR
	Objem spracovaného odpadu	Pozitívny	ŠU SR
	Počet čističiek vôd na 1000 obyvateľov	Pozitívny	Prepočet
	Podiel obyvateľov zásobených pitnou vodou	Pozitívny	ŠU SR
Spotreba vody	Spotreba vody v zariadeniach cestovného ruchu	Negatívny	Prieskum
Znečistenie ovzdušia	Podiel emisií na obyvateľa	Negatívny	Prepočet
	Podiel CO ₂ na obyvateľa	Negatívny	Prepočet
Zástavba	Zastavaná plocha regiónu	Negatívny	ŠU SR
	Hustota ciest/rozloha regiónu	Negatívny	Prepočet
Intenzita využitia	Podiel návštevníkov na rozlohe regiónu	Negatívny	ŠU SR
	Počet zariadení cestovného ruchu v chránených územiach regiónu	Negatívny	Prieskum
Environmentálny manažment	Prítomnosť environmentálneho úradu	Pozitívny	Prieskum
	Vládne výdavky na ochranu životného prostredia na obyvateľa regiónu	Pozitívny	Prieskum

Prameň: Vlastné spracovanie podľa UNWTO (2004), Blancas et al. (2011, 2015).

ZÁVER

Cieľom state bolo preskúmať prístupy k vymedzeniu indikátorov udržateľného rozvoja cestovného ruchu a navrhnúť sústavu indikátorov udržateľného rozvoja cestovného ruchu v regiónoch Slovenska. Indikátory udržateľného rozvoja cestovného ruchu sme rozdelili do troch oblastí, a to ekonomickej, sociálnej a environmentálnej. Navrhovaná sústava obsahuje 60 indikátorov udržateľného rozvoja cestovného ruchu. Na vyjadrenie indikátorov udržateľného rozvoja cestovného ruchu v regióne sú potrebné kvantitatívne aj kvalitatívne

údaje. Opodstatnenosť navrhovanej sústavy indikátorov vyžaduje ďalší prieskum a praktickú aplikáciu v podmienkach regiónov na Slovensku a v zahraničí.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BLANCAS, F. J. et al. 2010. Goal programming synthetic indicators: an application for sustainable tourism in Andalusia coastal counties. In *Ecological Economcies*, roč. 69, 2010, č. 11. ISSN 0921-8009, s. 2158-2172.

BLANCAS, F. J. et al. 2011. How to use sustainability indicators for tourism planning: The case of rural tourism in Andalusia (Spain). In *Science of the Total Environemnt*, roč. 2011, 412 - 413. ISSN 0048-9697, s. 28 - 45.

BLANCAS, F. J. et al. 2015. A European Sustainable Tourism Labels proposal using a composite indicator. In *Environmental Impact Assesment Review*, roč. 54, 2015, č. 1. ISSN 0195-9255, s. 39 – 54.

FISCHER, A. 2014. *Sustainable Tourism: From mass tourism towards eco-tourism*. Stuttgart : Utb, 2014. 128 s. ISBN 978-3-8252-4097-4.

HARRIS, R., GRIFFIN, T., WILLIAMS, P. 2002. *Sustainable Tourism: A Global Perspective*. Oxford : Butterworth-Heineman, 2002. 311 s. ISBN 0-7506-89463.

HRONEC, O. et al. 2012. *Udržateľný rozvoj*. Skalica : Stredoeurópska vysoká škola v Skalici, 2012. 405 s. ISBN 979-80-89391-31-8.

CHOI, H. C., SIRAKAYA, E. 2006. Sustainability indicators for managing community tourism. In *Tourism Management*, roč. 27, 2006, č. 6. ISSN 0261 – 5177, s. 1274 – 1289.

KRIŽANOVÁ, Z. 2012. Trvalo udržateľný regionálny rozvoj. In *Sociálno – ekonomická revue*, roč. 10, 2012, č. 4. ISSN 1336-3727, s. 50 – 56.

KUČEROVÁ, J. 1999. *Trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, 1999. 83 s. ISBN 80-8055-307-6.

KUČEROVÁ, J. 2015. *Plánovanie a politika v cieľových miestach cestovného ruchu*. 1. vyd. Banská Bystrica : Belianum, 2015. 130 s. ISBN 978-80-557-0871-3.

LOZANO-OYOLA, M. et al. 2012. Sustainable tourism indicators as planning tools in cultural destinations. In *Ecological Indicators*, roč. 18, 2012, ISSN 1470 – 160X, s. 659 – 675.

SWARBROOKE, J. 1999. *Sustainable Tourism Management*. New York : CAB International, 1999. 367 s. ISBN 0-85199-314-1.

ŠIMKOVÁ, E., RYBOVÁ, M. 2012. Sustainable Tourism Indicators for Regional Development. In *Advances in Environmental Science and Sustainability*. Sliema : WSEAS Press, 2012. ISBN 978-1-61804-120-3, s. 108 – 114.

ŠVEDOVÁ, M. 2013. *Regióny a regionalizácia pre manažérov*. 1. vyd. Prešov : Bookman, 2013. 86 s. ISBN 978-80-89568-77-2.

TORRES-DELGADO, A., LOPEZ-PALOMEQUE, F. 2014. Measuring sustainable tourism at the municipal level. In *Annals of Tourism Research*, roč. 49, 2014, ISSN 0160-7383, s. 122 – 137.

UNITED NATIONS WORLD TOURISM ORGANIZATION. 2004. *Indicators of sustainable development for tourism destinations: A Guidebook*. Madrid : World Tourism Organization, 2004. 516 s. ISBN 92-844-0726-5.

ZÁVODNÁ, L. S. 2015. *Udržitelný cestovní ruch: principy, certifikace a měření*, Olomouc : Univerzita Palackého, 2015. 107 s. ISBN 978-80-244-4576-2.

KONTAKT

Ing. Matúš Marcis

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Ekonomická fakulta

Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko

matus.marcis@umb.sk